

În urma cercetărilor s-a ajuns la concluzia că datina mitologică a călușarilor este un spectacol complex, de origine străveche, trăgânduse probabil din comuna primitivă, abordarea ei fiind controversată. Nu este un simplu dans ritual. În tot ce s-a scris despre această datină și, probabil se va mai scrie, rezultă că ea oferă o problematică cu rezonanțe profunde în istoria culturii populare, bazându-se pe o mitologie arhaică, deschide perspective inedite asupra concepției despre viață în general și despre viziunea mitologică a lumii în special, după cum consideră Romulus Vulcănescu în volumul Mitologie română.

Si pentru a înțelege mai bine, ne dă câteva lămuriri legate de numele datinii: căluș (în Transilvania), și călușari (în Muntenia și Moldova), important pentru că prin el putem ajunge la esența datinii care stă la baza spectacolului coregrafic actual al călușarilor, esență, în primul rând mitologică. Ca și măștile populare, călușarii fac parte dintr-un ciclu de datini ale sărbătorilor solstițiale și echinocțiale, având ca temă centrală caii solari, în opoziție cu caii infernali. Datina călușarilor deschide și închide zilele consacrate Rusaliilor (lat. Rosalia), una dintre cele mai vechi și respectate sărbători arhaice la romani, preluată de creștini și asimilată cu Înălțarea Domnului. Romanii și în continuare dacoromanii considerau Rosalia (sărbătoarea trandafirilor) ca o zi închinată cultului morților, onorată cu praznice la morminte. Daco-romanii și în continuare la români sărbătoarea s-a transformat în ciclul de 9 zile al Rusaliilor, care pe lângă cultul morților (praznicul și pomana funerară) Moșii de Rusali sărbătoresc, și cultul solstițial al soarelui pentru obținerea de roade bogate în agricultură, pentru protecția vegetației și a apelor, și a medicinii magico-mitice, pentru tratarea unor boli psihosomatische. Rusaliile au fost personificate de români în zâne frumoase și capricioase, care te pedepsesc dacă nu le respecti zilele. Legătura dintre călușari și cultul solar a fost studiată de mai mulți oameni de știință români și străini: Dimitrie Cantemir, în Descrierea Moldovei, vorbind despre jocurile practicate de moldoveni, amintește că pe lângă jocurile de la diferite sărbători, mai sunt încă alte câteva aproape cu eres, care trebuie alcătuite din numere fără soț 7, 9 și 11. Jucătorii se numesc „călușari”, se adună o dată pe an și se îmbracă în străie femeiești. Pe cap își pun cunună împletită din pelin și împodobită cu flori; vorbesc ca femeile și, ca să nu se cunoască, își acoperă obrazul cu pânză albă. Toti au în mâna câte o sabie fără teacă, cu care ar tăia îndată pe oricine ar cuteza să le dăzvelească obrazul. Puterea aceasta le-a dat-o o datină veche, aşa că nici nu pot fi trași la judecată, când omoară pe cineva în acest chip. Si Dimitrie Cantemir

povestește mai departe despre alcătuirea cetei, a cărei căpetenie se numește starit, după care urmează primicerul, care are datoria să-l întrebe pe starit ce fel de joc poftește, taină pe care o șoptește el jucătorilor, ca să nu audă norodul, înainte de a-l vedea. Apoi, aflăm că ei au peste o sută de jocuri, câteva aşa de meşteşugite, încât cei ce joacă parcă nici nu ating pământul și parcă zboară în văzduh. Astfel, zice el, petrec cele 10 zile între Înălțarea la cer a lui Hristos și sărbătoarea Rusaliilor, și străbat toate târgurile și satele jucând și sărind. Și în tot acest timp nu dorm decât în biserici, că dacă ar înnopta în altă parte, i-ar căzni strigoaicele. Dacă două asemenea cete se întâlnesc, ele trebuie să se lupte, ceata învinsă este supusă celeilalte timp de nouă ani. Cine a fost primit într-o asemenea ceată, trebuie să vină de fiecare dată, timp de 9 ani, în ceata respectivă, dacă lipsește ceilalți spun că îl căznesc duhurile rele și strigoaicele. Poporul pune pe seama călușarilor puterea de a vindeca bolile. Bolnavul e culcat la pământ și călușarii sar și cântă, la un moment anume al cântecului, încep să-l calce, unul după altul, de la cap până la călcâie, astă trei zile la rând. De obicei minunea se petrece, bolnavul tămaďuinduse de boli de nevindecat cu medicamentele medicilor. Atâtă putere are credința până și-n farmece, încheie Cantemir. Tudor Pamfile în Sărbătorile la români rezervă 12 pagini Călușarilor. După ce se referă la Călușarii prezențați de Dimitrie Cantemir în Descrierea Moldovei, vorbește despre Călușarii din părțile Banatului prezențați de S. Liuba, (după un rezumat făcut de Sofia Nădejde în Revista Tinerimii și Gazeta săteanului). În cele 10 zile dinaintea Rusaliilor se face repetiția acestui joc sub conducerea vătafului din anul trecut. Se aleg opt căluceni, un ceiuș, doi cimpoieri și un bloj, acesta trebuie să fie glumet. În zorii Rusaliilor se adună, de obicei, la o movilă care desparte mai multe hotare, și se prind frați de cruce: zic în cor Tatăl nostru și voievodul le amintește ce păcat mare este călcarea legilor călucenești. Apoi scoate sabia cu care este încins, o pune cu tăișul în jos și stă în fața ceiușului, care împreunează nageacul (bățul cu ciocan) său cu sabia voievodului. Sub ele stă întâiul călucean, ținând în mână un cal sculptat, înfipt într-un mâner. Aceasta este jurământul ascultării. Voievodul îl apucă de mână pe primul călucean, acesta pe al doilea și aşa mai departe până la ultimul, care ține în mână un ciocan. Ceiușul stă în fața lor, cimpoierii și blojul la spate. Cimpoierii cântă jocul soarelui la răsărit, iar călucenii joacă în jurul movilei, înconjurând-o de trei ori. Ceiușul are după cap o traistă cu nouă buruieni, câte zâne sunt. Cu un ciocan, el rupe din aceste buruieni câte puțin aruncând frunzulițele desprinse asupra lor, iar blojul îi atinge din când în când cu biciul, spre a nu lăsa duhurile necurate să se apropie de ei. Biciul e din tei, împletit în ziua de Rusali, lung de 3-4 metri, cu coada de o prăjină. După înconjurarea movilei, voievodul scoate sabia, ceiușul, nageacul, le împreună și pe sub ele trec călucenii, însemnând că de acum sunt scutiți de orice primejdii. Acest ritual se repetă și astfel se sfârșește sfintirea înfrățirii. Cu voievodul în frunte, urmat de câte doi căluceni, ceiușul și cimpoierii cântând marșul sfintelor (zânelor). Călucenii scutură zurgălăii de la picioare.

De acum, călucenii trebuie să fie pretutindeni cel puțin doi, zi și noapte. Când trec vreo puncte, se răsucesc pe călcâie, ca să vadă dacă nu-i urmărește cineva. Poporul crede că au puteri vindecătoare. Au 12 jocuri cu 21 de figuri, pentru fiecare boală. Călucenii trebuie să aibă grijă să nu joace decât până la chindie (apusul soarelui). După apus cântă de cină, cântecul soarelui la apus. După care fac

o horă împreună cu voievodul rotindu-se ca la movilă, de trei ori împrejur. Mergând să se culce, cel puțin câte doi, ceiușul bătându-i cu ciocanul la tălpi de câte trei ori, ca să nu se apropie de ei haluitele. Blojul se culcă la cei doi din urmă. Dacă s-ar culca singur l-ar poci zânele și ar muri. Călătorind prin alte sate, dacă dau de o movilă, o ocolește în joc de trei ori, după care trag câte un foc de pistol și fug. Înainte de a mâncă, toți călucenii, în afara blojului, mai joacă un joc. La masă stau cu capetele descoperite, numai blojul stă în picioare, cu capul acoperit și cu biciul în mână, așa mânâncă. Dacă lovește cu coada biciului în pământ, trebuie să fie ascultat. A 11-a zi după Rusalii, de sărbătoarea Tudorusaliilor, merg la o movilă dintre hotare și joacă jocul soarelui pentru ultima dată. Înconjură movila de trei ori jucând, blestemându-l pe cel care n-ar respecta cu sfîrșenie regulile călucenești. În acest timp, blojul ocolește movila fără a juca, lovind-o doar cu biciul. Când sunt gata, cu fața întoarsă spre movilă, voievodul trage un foc de pistol asupra ei, și fiecare o ia la fugă până la casa lui, fără a se uita în urmă. Blojul încearcă să rupă biciul de movilă, dacă nu l-a rupt, încercă să-l frângă cu mâinile ca să lase jumătate pe movilă, dacă nu reușește nici asta, îl lasă întreg și fugă și el. A treia zi de la despărțire se întâlnesc la casa voievodului pentru a vedea dacă sunt teferi, își împart ce au câștigat și, fără a scoate niciun cuvânt, își strâng mâinile și se despart. Întorcându-ne la Vulcănescu, aflăm că despre originea călușarilor există trei poziții: una latină, una greacă și alta tracă. Dintre acestea, teoriile originii trace sunt cele mai plauzibile, în primul rând, pentru că scot în evidență câteva aspecte importante ale mitologiei acestei teme, zice Romulus Vulcănescu. Prima teorie tracă se referă la originea pyrrhică a călușarilor, care susține că particularitățile dramatice ale dansului războinic trac ar fi fost stabilite din timpuri îndepărtate de către Cabiri sau Dioscuri. Pentru acest dans jucătorii îmbrăcau veșminte femeiești, își mascau fețele, își schimbau vocile și acționau complet deghizați. Dans, despre care se crede că, ar fi fost influențat de jocurile dedicate semidivinității Pyrrha, care era zâna pământului rosiatic, din care Zeus ar fi conceput rasa umană. A doua teorie tracă referitoare la originea călușarilor pretinde că datina română ar deriva din, Kolabrismos, un dans solștițial solar trac cu implicații rituale ludice, medicale, războinice și cathartice.

Dansul se desfășura mai ales în cerc, în hore care în solstițiul de vară imită mersul soarelui pe cer; începea la răsăritul soarelui și se termina la apusul lui. La kolabrimos nu participau decât bărbați, ei purtau toiege-mascoide care simbolizau razele soarelui, transformate cu timpul în mascoide de cai

solari. Pe kolabrisul trac, care se desfășura ca un ritual solar complex, s-au alătuit rituri magico-mitice, cum ar fi cultul solar celtic, sau datina cavalerului trac cu dansul funerar la români. În jocul călușarilor, simulacrele de bastoane-cai sau de efigii de cai s-au menținut până-n secolul al XIX-lea, ceea ce înseamnă că bastoanele călușarilor nu sunt săbii, cum s-a susținut, ci mascoide de cai solari, insistă Romulus Vulcănescu, aşa cum am afirmat în studiul măștilor populare, în jocurile cu măști și prosopoforiile viale „bastoanele sănt instrumente (...) care secondează mascarea (...), simbolizând prin manipularea lor prerogative ludice străvechi ale dansatorului. Jucătorii întrebuintează încă bastoanele ca să se sprijine pe ele, să se avânte în salturi înalte (ca la călușari), să lupte cu ele ca în săbii (uneori în călușari), să sară peste articiale de animale rituale (cai, capre, brezaie), să bată cu ele pământul în ritm de dans (în capră), să amenințe cu ele cerul (ca în urăii) etc. Bastoanele ludice (...) mai păstrează în structura lor artistică reminiscențe formale de cult arhaic. /.../ Ceata de urăi, în unele secvențe ale jocului, amenință cu ele duhurile rele ale pământului și mai ales ale văzduhului, probabil într-un fel de reeditare ludică a tradiției săgetării norilor la geto-daci./.../” Nu mai insist asupra explicațiilor amănunțite oferite de autor, dar voi încheia cu concluzia acestuia: În datina călușarilor, ca și a căiuților, întrevedem deci supraviețuirea unor aspecte de ritual dintr-un străvechi cult solar autohton care a suferit aculturații lente însă repetate, în istoria lui mitică, de la celti, romani și slavii sudici. Romulus Vulcănescu ajunge la concluzia că imagologia mitică a început să aibă un rol din ce în ce mai important, considerând că în expresia ei populară mitologia română se sprijină și pe valorificarea imagologiei mitice comparate, ca și pe specificitatea națională a personalității creatoare de cultură a poporului român. În aceste condiții, apreciază, pe bună dreptate, Vulcănescu, istoriografia mitologiei române ne relevă, în general, etapele de dezvoltare ale culturogenezei autohtone permanente, și, în particular, aspectele mitogenezei autohtone în evoluția spiritualității române, dimensiunile axiologice ale gândirii mitice române, aşa cum acestea emerg din existența istorică a poporului român.

INDEPENDENȚA ROMÂNĂ

Beatrice Kiseleff

*Independența
prin Cultură*